

Okullararası Karşılaşmalara Katılan Farklı Branş, Yaş ve Cinsiyetteki İlköğretim Öğrencilerinin Fair Play Anlayışlarının İncelenmesi

Zeynep Bengü EFE¹, İbrahim YILDIRAN²

¹Bilim Uzmanı, Beden Eğitimi Öğretmeni

²Gazi Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu

Araştırma Makalesi

Öz

Bu araştırmanın amacı, voleybol ve futbol branşlarında okullararası karşılaşmalara katılan ilköğretim öğrencilerinin, sporda fair play ilkelerine uyma düzeylerini belirlemektir. Araştırma grubunu, Ankara ili merkez ilçelerindeki sekiz ilköğretim okulunda öğrenim gören, futbol ve voleybol branşlarında okullararası karşılaşmalara katılan 10-16 yaşları arasındaki, 92'si kız 95'i erkek toplam 187 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama aracının oluşturulması için "İlköğretim Okulları, Lise ve Dengi Okullar Beden Eğitimi Dersi Öğretim Programları"nda ve Beden Eğitimi derslerinde gerçekleşmesi beklenen amaçlardan biri olarak belirlenen fair play'e yönelik, "Dostça oynama ve yarışma, kazananı takdir etme, kaybetmeyi kabullenme, hile ve haksızlığın karşısında olabilme" amacı esas alınmış ve bu çerçevede, fair play'e uygun davranışları içeren bir madde havuzu oluşturulmuştur. Hazırlanan 26 maddelik bir ön uygulama anketi araştırma kapsamına alınmayan 95 öğrenciyeye uygulanarak veri toplama aracının güvenilirlik ve geçerlilik çalışması yapılmıştır (α : .82). Temel verilerin çözümlenmesinde tanımlayıcı istatistik tekniklerden yararlanılırken, bir bağımlı değişken üzerinde etkisi araştırılan iki alt kategorili bağımsız değişkenin istatistiksel analizinde bağımsız gruplar için t-testi; üç ya da daha fazla alt kategorili bağımsız değişkenlerde ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Okullararası karşılaşmalara katılan öğrencilerinin karşılaşma öncesi fair play anlayışları, cinsiyetlerine ve branşlarına göre anlamlı farklılık gösterirken, karşılaşma esnası ve karşılaşma sonrasında cinsiyet ve branşa göre fair play anlayışlarında anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Yaş değişkenine göre de karşılaşmanın hiçbir bölümünde anlamlı farklılık bulunmamıştır. Öğrencilerin karşılaşma öncesi, esnası ve sonrası öngörülen fair play ilkelerine genellikle uygun davrandıkları, özellikle takım içi yardımlaşmalarının üst düzeyde olduğu ve karşılaşma sırasında seyircilerin olumsuz tezahüratlarından etkilenmedikleri görülmüştür. Karşılaşma öncesi fair play'e uygun davranışlar sergilemede, erkek öğrencilerin kız öğrencilere, branşı futbol olanların branşı voleybol olanlara, II. kademe öğrencilerinin I. kademe öğrencilerine göre üstünlüğü söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: Fair play, Spor, Öğrenci, İlköğretim.

Examination of Fair Play Understanding of Elementary School Students in Different Branches, Ages and Genders Participating in Inter-School Competition

Abstract

The purpose of this study is to determine to what extent primary education students taking part in the branches of football and volleyball competitions among schools abide by fair play rules. The sampling was realized in 8 primary education schools in central districts of Ankara through 10-16 aged 187 students who are taking part in the branches of football and volleyball competitions among schools. In order to form the data collection tool for the research, with its aim of playing and competing friendly, appreciating the winner, admitting being beaten, opposing to tricks and injustice, fair play, which is one of the aims to be reached in physical education lectures teaching programmes of primary schools, high schools and their equivalents, has been taken as basis and within this framework, a breakdown pool was made by sorting out the conducts complying with fair play and those don't. An application questionnaire composed of 26 articles was prepared in accordance with Likert triple grading scale, and in order to test the reliability and feasibility of the data collection tool, the enquiry was practiced on 95 students from the same age and year groups that were not taken into the research, and inner consistency coefficient of 26 articles were found to be Cronbach Alpha .82. In analyzing sub-problems, t-test was used for independent groups in statistical analysis of independent variable with two sub categories, whose effect was investigated on dependent variable (gender, branch, level), and for independent variables (age) with two or more subgroups, single orientation variance analysis (ANOVA) was used. The frequency level of displaying fair play principles prior to a competition by the students participating in inter-school competitions showed a meaningful difference according to gender, level of education and branches. According to gender, level of education and branches, a meaningful difference was not seen in the frequency level of displaying fair play principles during and after a competition and a meaningful difference was not found according to age variable at any level, either. As a conclusion, it has been found out that the level of assisting team friends by students taking part in competitions was at highest level and that they were not affected by verbal teasing by the spectator. The frequency level of displaying fair play principles prior to a competition was seen to be better in boys than girls, better in grade II students than grade I, and better in students in football branch than those in volleyball.

Keywords: Fair Play, Sport, Student, Primary Education

Giriş

Her insan sahip olduğu birçok yetenek ve ihtiyaçlarıyla birlikte dünyaya gelir. İhtiyaçların karşılanması ile yeteneklerin kullanılabilmesi ve geliştirilebilmesi için insanlar hayatları boyunca süren bir yetiştirme ve yetiştirilme süreci içerisine girerler. En geniş anlamıyla, eğitim bu yetiştirme ve yetiştirilme sürecinin tamamını kapsayan bir kavramdır (Ergun ve ark. 1999).

Toplumdaki eğitim kurumları genellikle "okul" olarak adlandırılmaktadır. Okullar, çocuk ve gençleri sadece gelecekteki meslek yaşamlarında ortaya çıkabilecek sorunların üstesinden gelebilecek bilgi, beceri ve yetilerle donatmakla kalmayan, hoşgörülü, demokratik, paylaşımcı ve yardım sever olmanın kural ve bilincini okullarda öğrenirler (Orhun, 1992). Bu kural ve bilincin öğretilmesinde ve ahlaki eğitimin verilmesinde, beden eğitimi ve spor derslerinde, müsabaka şeklinde gerçekleştirilen sportif faaliyetlerin olumlu katkısı bulunabilir. Burada ahlaki eğitim ile kastedilen, fair play anlayışına uygun davranışların öğrencilere kazandırılmasıdır.

Okul beden eğitimi ve spor dersleri ile okullararası karşılaşmalar, çocuk için oyun ve sporun rolünün büyük, büyüme ve beden gelişiminin en hızlı olduğu dönemlere rastlayan ilköğretim çağında, fair play ilkelerine uygun davranışların kazandırılması ve sergilenmesinde uygun bir ortam olarak kullanılmalıdır. 19. yüzyıl İngiltere'si örneğinde olduğu gibi, okul beden eğitimi ve spor etkinlikleri, çocuk ve gençlerin karakter eğitimleri için bir araç konumuna getirilmeli, öğrencilerin günlük hayata transfer edebilecekleri uygun davranış biçimleri öğretmenler tarafından kasıtlı olarak uygulatılmalı ve pekiştirilmelidir (Yıldıran, 2004).

Bütün bu çabaların yanında, 20. yüzyıl başlarından itibaren sportif yarışmaların ticarileşmesi, siyasileşmesi ve sportif başarının toplumda aşırı kıymetlendirilmesi ile başlayan süreç, günümüze kadar, başta yüksek performans sporlarında olmak üzere, fair play kapsamındaki temel ahlaki tutum ve davranışların gittikçe önemini yitirmesine ve "ne pahasına olursa olsun kazanma" fikrinin ön plana çıkmasına neden olmuştur (Yıldıran, 2005). Bu çalışma, okullararası karşılaşmalara katılan ilköğretim öğrencilerinin her geçen gün artış gösteren fair play'e aykırı davranışlara, aşağıda belirtilen alt problemler doğrultusunda yaklaşımlarını incelemeyi amaçlamaktadır.

Çalışmanın amaçlarına ulaşmada araştırılan alt problemler şunlardır:

1. Okullararası karşılaşmalara katılan ilköğretim öğrencileri karşılaşmalar öncesi, esnası ve sonrasında fair play'e uygun davranışları hangi düzeyde sergilemektedir?
2. Okullararası karşılaşmalara katılan ilköğretim öğrencilerinin fair play anlayışları cinsiyetlerine göre farklılık göstermekte midir?
3. Okullararası karşılaşmalara katılan ilköğretim öğrencilerinin fair play anlayışları yaş gruplarına göre farklılık göstermekte midir?
4. Okullararası karşılaşmalara katılan ilköğretim öğrencilerinin fair play anlayışları yaptıkları spor branşına göre farklılık göstermekte midir?

Yöntem

Araştırmanın evrenini, Türkiye'de okullararası karşılaşmalara katılan ilköğretim öğrencileri, örneklemini ise Ankara ili Yenimahalle, Mamak, Altındağ, Keçiören ve Çankaya merkez ilçelerinde bulunan sekiz ilköğretim okulunda öğrenim gören, futbol ve voleybol branşlarında okullararası karşılaşmalara katılan 10-16 yaşları arasındaki 92'si kız, 95'i erkek toplam 187 öğrenci oluşturmaktadır.

Araştırmada veri toplama aracının oluşturulması için İlköğretim Okulları, Lise ve Dengi Okullar Beden Eğitimi Dersi Öğretim Programları'nda ve Beden Eğitimi derslerinde gerçekleşmesi beklenen amaçlardan biri olarak belirlenen fair play'e yönelik, "Dostça oynama ve yarışma, kazananı takdir etme, kaybetmeyi kabullenme, hile ve haksızlığın karşısında olabilme" amacı esas alınmış ve bu çerçevede, fair play'e uyan ve uymayan davranışları içeren bir madde havuzu oluşturulmuştur. Likert tipi üçlü dereceleme ölçeğinin kullanıldığı 26 maddelik bir uygulama anketi hazırlanmış ve araştırma kapsamına alınmayan aynı yaş gruplarında 95 öğrenciye uygulanarak veri toplama

aracına güvenilirlik ve geçerlilik çalışması yapılmış, 26 maddenin iç tutarlılık katsayısı Cronbach Alpha .82 olduğu görülmüştür. Madde toplam korelasyonu .30'un altında olan 7 madde anketten çıkarılarak 19 maddelik asıl uygulama aracı oluşturulmuştur.

Araştırmanın alt problemlerinin çözümlenmesinde SPSS paket programı kullanılmıştır. Araştırmanın birinci alt problemde okullararası karşılaşmalara katılan öğrencilerin fair play anlayışları araştırılmış ve bu alt problemin çözümlenmesinde frekans (f), yüzde (%) ve aritmetik ortalama ($\bar{x}$) değerleri dikkate alınmıştır. Ortalamaların değerlendirilmesinde; 1.00-1.66 aralığı "hiçbir zaman", 1.67-2.33 aralığı "bazen" ve 2.34-3.00 aralığı "her zaman" şeklinde sınıflandırılmıştır. Diğer alt problemlerin analizinde, bir bağımlı değişken üzerinde etkisi araştırılan iki alt kategorili bağımsız değişkenin istatistiksel analizinde bağımsız gruplar için t-testi; üç ya da daha fazla alt kategorili bağımsız değişkenlerde ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır

Bulgular

Okullararası karşılaşmalara katılan ilköğretim öğrencilerinin bazı kişisel özellikleri ile, müsabaka öncesi, esnası ve sonrası fair play anlayışlarının yaş, cinsiyet ve spor branşı değişkenlerine göre görünümleri tablolar halinde verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya katılan öğrencilerin çeşitli değişkenlere ilişkin dağılımı

Değişkenler	Alt Kategoriler	N	%
Cinsiyet	Kız	92	49.2
	Erkek	95	50.8
Yaş	10-11	39	20.9
	12-13	62	33.2
	14 >	86	46.0
Branş	Futbol	62	33.2
	Voleybol	125	66.8

Araştırmaya %50.8'i erkek, %49.2'si kız toplam 187 ilköğretim öğrencisi katılmıştır. Öğrencilerin %66.8'i voleybol, %33.2'si futbol sporuyla uğraşmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin %46'sı 14 yaş ve üstü, %33.2'si 12-13 yaş ve %20.9'u 10-11 yaş grubuna girmektedir (Tablo 1).

Birinci alt probleme ilişkin bulgular

Araştırmanın birinci alt problemde, okullararası karşılaşmalara katılan öğrencilerin genel olarak fair play anlayışlarına bakılmış ve bulgular Tablo 2, 3 ve 4'de verilmiştir.

Tablo 2. Okullararası yarışmalara katılan öğrencilerin karşılaşmaya başlamadan önceki fair play davranışlarını sergileme sıklıklarına ilişkin görüşlerinin dağılımı

Bir karşılaşmaya başlamadan önce;	Seçenekler						$\bar{x}$
	Hiçbir zaman		Bazen		Her zaman		
	f	%	f	%	f	%	
Rakip takım oyuncularına başarılar dilerim	8	4.3	74	39.6	105	56.1	2.52
Rakip takım antrenörlerine başarılar dilerim	45	24.1	99	52.9	43	23.0	1.99
Kendi takım antrenörlerime başarılar dilerim	-	-	6	3.2	181	96.8	2.97
Kendi takım arkadaşlarıma başarılar dilerim	19	10.2	44	23.5	124	66.3	2.56
Hakemlere başarılar dilerim	37	19.8	71	38.0	78	41.7	2.28
Seyircilerle selamlaşırım	50	26.7	70	37.4	67	35.8	2.09

Hiçbir zaman (1.00-1.66) - Bazen (1.67-2.33) - Her zaman (2.34-3.00)

Okullararası karşılaşmalara katılan öğrencilerin neredeyse tamamına yakını (%96.8) kendi takım antrenörlerine; yaklaşık üçte ikisi (%66.3) kendi takım arkadaşlarına ve yarısından fazlası (%56.1) rakip takım oyuncularına bir karşılaşma öncesinde “her zaman” başarı dileme davranışında bulunmaktadır. Yarışma öncesi “her zaman” hakemlere başarılar dileyenlerin oranı %41.7; seyirciyle selamlaşanlarınkı ise %35.8’dir. Öğrencilerin %26.7’si müsabaka öncesi seyircileri “hiçbir zaman” selamlamazken, %19.8’i hakemlere, %24.1’i de rakip takım antrenörlerine başarı dileme davranışını göstermemektedir (Tablo 2).

Tablo 3. Okullararası yarışmalara katılan öğrencilerin bir karşılaşma esnasındaki fair play davranışlarını sergileme sıklıklarına ilişkin görüşlerinin dağılımı

Bir karşılaşma esnasında;	Seçenekler						$\bar{x}$
	Hiçbir zaman		Bazen		Her zaman		
	f	%	f	%	f	%	
Rakip takım oyuncusuna verdiğim zarardan dolayı özür dilerim	7	3.7	44	23.5	136	72.7	2.69
Antrenörüm hakettiğim halde beni oynatmıyorsa, bunu olgunlukla karşılarım	30	16.0	62	33.2	95	50.8	2.35
Takımımın yararına dahi fair play’e aykırı davranışlarda bulunmam	22	11.8	63	33.7	102	54.5	2.43
Üstüme düşen görevleri fazlasıyla yerine getiririm	2	1.1	62	33.2	123	65.8	2.65
Taraftarın kötü tezahüratları performansımı düşürür	81	43.3	81	43.3	25	13.4	1.70
Takım arkadaşlarımla yapmış olduğum hatayı düzeltmesine yardım ederim	2	1.1	39	20.9	146	78.1	2.77
Yaptığım hatayı o an unuttur, pozitif olmaya çalışırım	3	1.6	73	39.0	111	59.4	2.58

Hiçbir zaman (1.00-1.66) - Bazen (1.67-2.33) - Her zaman (2.34-3.00)

Bir karşılaşma esnasında, öğrencilerin yaklaşık dörtte üçü rakip takım oyuncusuna verdiği zarardan dolayı özür dileme ve takım arkadaşının yapmış olduğu hatayı düzeltmesine yardım etme (sırasıyla; %72.7 ve %78.1); yarısından fazlası yapmış olduğu hatayı o an unutarak pozitif olma, takımının yararına dahi olsa fair play’e (centilmenliğe) aykırı davranışlarda bulunmama ve antrenörü hak ettiği halde oynatmıyorsa bu durumu olgunlukla karşılama (sırasıyla; %59.4, %54.5 ve %50.8) gibi fair play’e uygun davranışları “her zaman” sergilediklerini belirtmektedirler. Öğrencilerin %65.8’i

karşılaşma esnasında üstlerine düşen görevi “her zaman” fazlasıyla yerine getirmektedirler (Tablo 3).

Tablo 4. Okullararası yarışmalara katılan öğrencilerin bir karşılaşma sonrasındaki fair play davranışlarını sergileme sıklıklarına ilişkin görüşlerinin dağılımı

Bir karşılaşma sonrasında;	Hiçbir zaman		Seçenekler		Her zaman		$\bar{x}$
	f	%	f	%	f	%	
Karşılaşmanın sonucu ne olursa olsun, rakip takım oyuncularını kutlarım.	9	4.8	69	36.9	109	58.3	2.53
Karşılaşmanın sonucu ne olursa olsun, takım arkadaşlarımı kutlarım	3	1.6	40	21.4	144	77.0	2.75
Karşılaşmanın sonucu ne olursa olsun, rakip takım antrenörlerini kutlarım	51	27.3	92	49.2	44	23.5	1.96
Karşılaşmanın sonucu ne olursa olsun, takım antrenörlerimi kutlarım	19	10.2	61	32.6	107	57.2	2.47
Karşılaşmanın sonucu ne olursa olsun, seyirciyi selamlarım	58	31.0	81	43.3	48	25.7	1.95
Hakemlere iyi yönetimlerinden dolayı teşekkür ederim	25	13.4	70	37.4	92	49.2	2.36

Hiçbir zaman (1.00-1.66) - Bazen (1.67-2.33) - Her zaman (2.34-3.00)

Bir karşılaşma sonrasında karşılaşmanın sonucu ne olursa olsun ilköğretim öğrencilerinin %77.0'si takım arkadaşlarını, %58.3'ü rakip takım oyuncularını, %57.2'si kendi antrenörlerini ve %23.5'i de rakip takım antrenörlerini “her zaman” kutlayacaklarını belirtmektedir. Maç sonucu ne olursa olsun hakemlere iyi yönetimlerinden dolayı “her zaman” teşekkür edenlerin oranı %49.2; seyircileri selamlayanları ise %25.7'dir. Bununla birlikte, maç sonucu ne olursa olsun bir karşılaşma sonrasında rakip takım antrenörlerini “hiçbir zaman” kutlamayan ve seyirciyi selamlamayanların oranları, bu davranışları “her zaman” gösterenlerden daha yüksektir (sırasıyla; %27.3 ve %31.0) (Tablo 4).

İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt probleminde okullararası karşılaşmalara katılan öğrencilerin fair play anlayışlarının cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakılmış, bulgular Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5. Okullararası karşılaşmalara katılan ilköğretim öğrencilerinin fair play anlayışlarının cinsiyetlerine göre farklılığı için t- testi sonuçları

Fair play yaklaşımları;	Cinsiyet	N	$\bar{x}$	ss	t	p
Karşılaşma öncesi	Kız	92	2.30	.42	-3.281	.001
	Erkek	95	2.48	.36		
Karşılaşma esnası	Kız	92	2.43	.28	-.892	.373
	Erkek	95	2.47	.31		
Karşılaşma sonrası	Kız	92	2.34	.43	.146	.884
	Erkek	95	2.33	.42		

Hiçbir zaman (1.00-1.66) - Bazen (1.67-2.33) - Her zaman (2.34-3.00)

Okullararası karşılaşmalar öncesinde kız öğrencilerin “bazen” ($\bar{x}=2.30$), erkek öğrencilerin “her zaman” ($\bar{x}=2.48$) fair play’e uygun davranışlar sergiledikleri görülmektedir. Benzer davranışlar gerek kız ($\bar{x}=2.43$) gerekse erkek ($\bar{x}=2.47$) öğrenciler tarafından karşılaşma esnasında “her zaman” gösterilmektedir. Karşılaşma sonrasına ait ortalamalar, bazen-her zaman kategori aralığının en üst ve en alt sınır değerlerine denk düştüğünden, kız ($\bar{x}=2.34$) ve erkek ($\bar{x}=2.33$) öğrencilerin fair playe uygun davranışları sergileme sıklıkları neredeyse aynıdır (Tablo5). Okullararası karşılaşmalara katılan öğrencilerin “karşılaşma öncesi” fair play anlayışları “cinsiyetlerine” göre anlamlı farklılık gösterirken [$t_{(185)}=-3.281$; $p<0.05$], “karşılaşma esnası” [$t_{(185)}=-.892$; $p>0.05$] ve “karşılaşma sonrasında” [$t_{(185)}=.146$; $p>0.05$] anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır.

Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt probleminde, okullararası karşılaşmalara katılan ilköğretim öğrencilerinin, fair play anlayışlarının yaş gruplarına göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakılmış, bulgular Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Okullararası karşılaşmalara katılan ilköğretim öğrencilerinin fair play anlayışlarının “yaş” değişkenine göre farklılığı için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

Fair play yaklaşımları;	Yaş ve Grupları	N	$\bar{x}$	ss	F	p
Karşılaşma öncesi	1 10-11	39	2.27	.38	2.721	.068
	2 12-13	62	2.39	.46		
	3 14 >	86	2.45	.36		
	Toplam	187	2.39	.40		
Karşılaşma esnası	1 10-11	39	2.41	.33	.578	.562
	2 12-13	62	2.48	.31		
	3 14 >	86	2.45	.28		
	Toplam	187	2.45	.30		
Karşılaşma sonrası	1 10-11	39	2.44	.35	1.649	.195
	2 12-13	62	2.34	.41		
	3 14 >	86	2.29	.45		
	Toplam	187	2.34	.42		

Hiçbir zaman (1.00-1.66) - Bazen (1.67-2.33) - Her zaman (2.34-3.00)

İlköğretim öğrencilerinin fair play anlayışları yaş artışına paralel olarak karşılaşma öncesinde olumlu yönde (sırasıyla; $\bar{x}=2.27$, $\bar{x}=2.39$, $\bar{x}=2.45$) karşılaşma sonrasında ise olumsuz yönde (sırasıyla; $\bar{x}=2.44$, $\bar{x}=2.34$, $\bar{x}=2.29$) değişim göstermektedir. Karşılaşma esnasında ise öğrenciler değişen ortalamalarla “her zaman” fair play’e uygun davrandıklarını belirtmektedirler (Tablo 6). Okullararası karşılaşmalara katılan öğrencilerin, “karşılaşma öncesi” [$F_{(2-184)}=2.721$; $P>0.05$], “karşılaşma esnası” [$F_{(2-184)}=0.578$; $P>0.05$] ve “karşılaşma sonrası” [$F_{(2-184)}=1.649$; $P>0.05$] fair play anlayışları “yaş değişkenine” göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü alt probleminde okullararası karşılaşmalara katılan öğrencilerin fair play anlayışlarının, yaptıkları spor branşına göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakılmış, bulgular Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Okullararası karşılaşmalara katılan ilköğretim öğrencilerinin fair play anlayışlarının branşlarına göre farklılığı için t- testi sonuçları

Fair Play yaklaşımları;	Branş	N	$\bar{x}$	ss	t	P
Karşılaşma öncesi	Futbol	62	2.58	.31	5.245	.000
	Voleybol	125	2.30	.41		
Karşılaşma esnasında	Futbol	62	2.50	.26	1.570	.118
	Voleybol	125	2.43	.32		
Karşılaşma sonrasında	Futbol	62	2.38	.39	.878	.381
	Voleybol	125	2.32	.44		

Hiçbir zaman (1.00-1.66) - Bazen (1.67-2.33) - Her zaman (2.34-3.00)

Okullararası karşılaşmalara futbol branşında katılan ilköğretim öğrencileri karşılaşma öncesi, esnası ve sonrasında azalan ortalamalarla “her zaman” fair play’e uygun davrandıklarını belirtirken (sırasıyla; $\bar{x}$ =2.58, $\bar{x}$ =2.50 ve $\bar{x}$ =2.38), karşılaşma öncesinde futbol branşıyla uğraşanlar lehine anlamlı farklılık görülmüştür [$t_{(185)}=5.245$; $p<0.05$]. Voleybol branşıyla uğraşan öğrenciler karşılaşma öncesi ve sonrasında “bazen” ($\bar{x}$ =2.30, $\bar{x}$ =2.32), karşılaşma esnasında ise “her zaman” ($\bar{x}$ =2.43) benzer davranışları sergilemektedirler (Tablo 7).

Okullararası karşılaşmalara katılan öğrencilerin fair play anlayışlarında, yaptıkları spor branşlarına göre “karşılaşma esnası” [$t_{(185)}=1.570$; $p>0.05$] ve “karşılaşma sonrasında” [$t_{(185)}=.878$; $p>0.05$] anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmanın amacı, Ankara ilinde düzenlenen okullararası karşılaşmalara katılan ilköğretim öğrencilerinin, fair play anlayışlarının, yaşlarına, cinsiyetlerine ve spor branşlarına bağlı olarak farklılıklar gösterip göstermediğinin incelenmesidir. Okullararası karşılaşmalara katılan ilköğretim öğrencilerinin karşılaşma öncesi sergiledikleri takım içi fair play davranışları, rakip takıma yönelik sergiledikleri fair play davranışlarından daha olumlu düzeyde gerçekleşmiştir. Ancak dürüst bir oyuncu Orhun’un (1992) da belirttiği gibi, rakip oyuncuyu bir düşman olarak değil, onu oyunun oynanması için bir dost, bir arkadaş olarak benimsemelidir. Oyunun düzenleyicisi ve fair play kurallarına uygun olarak oynanmasında tarafsız olarak yönetici görevi üstlenen hakemlere öğrencilerin yaklaşık yarısı (%41.7) “her zaman” başarılar dilemektedir. Ateşoğlu (1974) da bir çalışmada, hakemlerin her iki taraf içinde iyi niyet beslemesi gerektiğine, öğrencilerin de fair play’in gerçekleşmesinde hakemlerin rolünün bilincinde olmalarının önemine değinmiştir. Oyuncular üzerindeki etkisi tartışılmaz olan seyirciler, öğrencilerin yaklaşık üçte biri tarafından karşılaşma öncesinde selamlanmaktadır. Bu bölümde istenmeyen davranışların ve kötü tezahüratların önlenmesi açısından bu oranlar artırılmalıdır.

Öğrencilerin yaklaşık dörtte üçü karşılaşma esnasında rakip takım oyuncusuna verdiği zarardan dolayı özür dileme ve takım arkadaşının yapmış olduğu hatayı düzeltmesine yardımcı olma davranışını “her zaman” sergilediklerini ifade etmişlerdir.

Ateşoğlu'nun (1974) da ifade ettiği gibi takım içerisinde her üye birbirini ölçüp değerlendirerek, yapılan hatayı hemen düzeltip oyuna en iyi şekilde devam etmelidir. Öğrencilerin %65.8'i karşılaşma esnasında karşılaşmanın gidişatı ne yönde olursa olsun üstlerine düşen görevleri en iyi şekilde yapmakta, bununla birlikte yaklaşık yarısı antrenörü hak ettiği halde oynamıyorsa bu durumu olgunlukla karşılayıp diğer arkadaşlarına destek olmakta ve yapılan hatayı o an unutarak, karşılaşmayı en iyi şekilde oynama bilincindedir. Yine öğrencilerin yaklaşık yarısı takımının yararına dahi olsa fair play'e aykırı davranışlarda bulunmadıklarını ifade etmişlerdir. Profesyonel alanda, sporculara uygulanan performans baskısının onları faydacı başarı imkanlarını aramaya yönlendirdiği gerekçesiyle neredeyse kısmen tolere edilen "ne pahasına olursa olsun kazanma" fikri, artık ne yazık ki amatör sporda da benzer bir eğilim göstermekte, kural ihlalleri bu düzeyde dahi ahlak değil taktik açısından değerlendirilmektedir (Yıldırım, 2005). Nitekim Pilz'in (1995) araştırması, gençlerin, kulüplerde aktif spor yapma süreleri uzadıkça, kural ihlallerini, faullü oynamayı, haksız avantajlar sağlama çabalarını "akıllı bir taktik" olarak değerlendirdiklerini göstermektedir. Türk futbolcuları üzerinde Sezen ve Yıldırım'ın (2003) yaptıkları çalışmada da, fair play'e uygun olmayan maç içi davranışların, başarıya yardımcı olacaksa, onaylanma oranının amatörlerde profesyonellere yakın ve yüksek değerlere ulaştığı görülmüştür. Paul Breitner de "Gerek okul öğrencileri, gerekse profesyonel lig oyuncularını için geçerli olmak üzere, şurası açıktır ki; rakibin bir gol atmasına meydan vermemek için, onu her türlü araçla engellemek, eğer sportmence yollarla yapılamıyorsa, bunu mutlaka bir faulle yapmak gerekir. Bir serbest vuruş, her zaman bir gole tercih edilir" sözleriyle bu anlayışın okul sporu için de geçerli olduğunu belirtmiştir (Yıldırım, 2004).

Karşılaşma sonrasında da karşılaşma öncesinde olduğu gibi öğrencilerin takım içerisinde sergiledikleri fair play'e yönelik uygun davranışların oranı, rakip takıma yönelik olanlardan daha yüksektir. Dolayısıyla, karşılaşmanın sonucu ne olursa olsun, öğrenciler tarafından rakip takım oyuncu ve antrenörlerine fair play'e uygun davranışların gösterilip gösterilmediği beden eğitimi öğretmenleri veya antrenörler tarafından denetlenmeli, öğrenci teşvik edilmelidir. Hakemlerin oyunun oynanmasında en önemli unsuru oluşturduğu tartışılmaz bir gerçekken öğrencilerin sadece %49.2'si "Hakemlere iyi yönetimlerinden dolayı teşekkür etmektedir". İstenmedik bir sonuç olarak da öğrencilerin %31.0'ı karşılaşma sonrası seyircileri hiçbir zaman selamlamazken, sadece %25.7'si seyirciyi her zaman selamladığını belirtmiştir. Halbuki sporcular, spora karşı, rakiplere, hakemlere ve taraftarlarına karşı saygılı davranarak yarışmaları dostluk çerçevesi içinde sürdürmelidirler (Ateşoğlu, 1974).

İlköğretim öğrencilerinin fair play anlayışları karşılaşma öncesinde cinsiyetlerine göre erkek öğrenciler lehine anlamlı farklılık gösterirken karşılaşmanın diğer bölümlerinde cinsiyete göre anlamlı farklılığa rastlanılmamıştır. Bu durum, erkek öğrencilerin fair play anlayışlarının karşılaşma öncesinde kız öğrencilere göre daha olumlu olduğunu, diğer bölümlerde ise öğrencilerin cinsiyetlerine bakılmaksızın, fair play anlayışlarına ilişkin görüşlerinin benzer olduğu şeklinde yorumlanabilir. Buna karşılık Yapan'ın (1992) oyun kurallarının ihlali ile ilgili araştırmasında branş farkı olmaksızın

erkek sporcuların bayan sporculara oranla sporcu ahlakıyla bağdaşmayan davranışlara daha fazla başvurdukları sonucuna varılmıştır. Yıldırım, Yetim ve Şenel'in (1996) yaptıkları çalışmada da Beden Eğitiminin "Dostça oynama ve yarışma, kazanma takdir etme, kaybetmeyi kabullenme" gibi etik değerleri vurgulama amacı, erkek öğrencilerde öncelikli amaçlar arasında son sırada yer almıştır. Cinsiyet ile ilgili bu farklılıklar kızların ve erkeklerin sosyalleşme sürecinde karşılaştıkları farklı cinsiyet roller eğitiminden kaynaklanmaktadır. Kızların pasif ve uyumlu olmaları beklenirken, erkeklerin daha saldırgan ve atak olmalarının beklenmesi bu rol eğitimi sürecinin temel noktalarından biridir (Serbin, 1983; Dusek, 1987). Ancak, bu bulgular karşılaşma öncesindeki öğrencilerin fair play anlayışlarını değerlendirmeye yönelik olarak yapılan araştırmamızdan elde edilen analiz sonuçlarıyla örtüşmemektedir. Buna sebep olarak, araştırmamıza katılan ilköğretim öğrencilerinin, yaş gruplarının ağırlıklı olarak on iki-on üç yaş arasında seyretmesi ve doğumdan itibaren oniki-onüç yaşına kadar kız ve erkek çocukların gösterdikleri değişik gelişim özelliklerinin temel motorik özelliklerinin gelişimini etkilemesi gösterilebilir. Kız çocukları, erkeklere göre oniki yaşına kadar daha fevri davranışlarda bulunabilirken, erkek çocukları daha uyumlu bir tablo sergilemektedirler (Sevimay, 1986).

Öğrencilerinin fair play anlayışları ile yaşları arasında ki ilişkinin incelendiği diğer alt problemde, fair play anlayışları ile yaş grupları arasında anlamlı fark görülmemekle birlikte, ilköğretim öğrencilerinin fair play davranışlarını sergileme sıklıkları karşılaşma öncesi artan yaşa bağlı olarak artma eğilimi gösterirken, karşılaşma sonrası azalmaktadır. Karşılaşma öncesi elde edilen bulgular, çocuklardaki fiziksel ve zihinsel gelişimin ilerlemesine paralel olarak fair play anlayışlarının da geliştiğini göstermektedir. Çalışmanın karşılaşma öncesi bölümünü destekler şekilde Renshaw ve Brown'ın (1993) yaptıkları araştırmada, büyük çocukların küçüklerin tersine, arkadaşça fakat daha tedbirli bir şekilde davrandıklarını göstermektedir. Foster ve Ritchey'in yaptıkları çalışmada yaşın ilerlemesiyle birlikte, çocukların daha küçük yaşlarda olduğunun tersine, kendilerini ifade ederken sosyal olarak kabul edilebilir yolları öğrendikleri ifade edilmiştir. Buradaki etkenlerden biri her yaşın gelişimsel görevlerinin farklı davranış biçimlerini gerektirmesidir. Bir diğer etken de, her bir gelişimsel aşamada, kabul edilebilir davranışların çocuğun yer aldığı akran gruplarına göre değişmesidir (Akt. Erdoğan, 2002).

Çocuklardaki olumsuz sosyal davranışların yaşla birlikte azalması beklenen bir sonuçtur. Çünkü çocuk büyüdükçe hem çevrenin ve ailenin kendisinden beklentileri, hem de girdiği sosyal ilişkilerin yapısı çocukluğuna göre farklılaşarak çocuğun saldırganlık duygularını kontrol etmeyi ve öfkesini uygun şekilde ifade etmeyi öğrenme zorunluluğunu getirmektedir. Aksi takdirde girdiği sosyal ilişkiler kısa süreli olacak ve olumsuz davranışları çevresinde kendisi için önem arz eden kişilerce kabul görmeyecektir (Erdoğan, 2002). Karşılaşma sonrasında ise öğrencilerin yaş artışına bağlı olarak fair play davranışlarını sergileme sıklıklarının da azalma görülmüştür. Bu bölümde öğrencilerin karşılaşma sonrasında kazanma veya kaybetmenin rehavetine kapılarak istenmedik yönde davranışlar sergiledikleri söylenebilir. Yapan (1992) da çalışmasında 14-15 yaş

grubundaki öğrencilerin kural ihlalini en fazla yaptıkları sonucuna ulaşmıştır. Okullararası karşılaşmalara katılan ilköğretim öğrencilerin fair play anlayışları, yaptıkları spor branşlarına göre karşılaşma öncesinde anlamlı farklılık gösterirken, karşılaşma esnası ve sonrasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Karşılaşma öncesi, esnası ve sonrasında branşı futbol olan öğrencilerin fair play anlayışlarının, branşı voleybol olan öğrencilerin fair play anlayışlarına göre daha olumlu olduğu söylenebilir. Ancak Yapan'ın (1992) çalışmasında en fazla kural ihlali yapan öğrencilerin futbolcular olduğu bulgusu araştırmamızın bulgularıyla çelişmektedir. Bu çelişkiye sebep olarak, araştırma grubumuzun yaş ortalamasının Yapan'ın araştırma grubunun yaş ortalamasından küçük olması ve bu yaş grubunun gelişim özelliklerine bağlı olarak yarışmalara ağırlıklı olarak voleybol branşında katılan kız öğrencilerin, sadece futbol branşında katılan erkek öğrencilere göre daha saldırgan tutum ve davranışlar sergilemesi gösterilebilir. Sonuç olarak, okullararası karşılaşmalara katılan kız öğrencilerin karşılaşma öncesi heyecanlarının azaltılması ve fair play anlayışlarının daha olumlu düzeye çıkarılması için, antrenörlerinin ve beden eğitimi öğretmenlerinin gerekli telkinlerde bulunması, bu yönde önemli gelişme sağlayabilir. Bununla birlikte okullararası karşılaşmalardan çok spor kulüpleri bünyesinde gerçekleştirilmeye başlayan sportif faaliyetler centilmen sporcu yetiştirme, oyun kurallarına uyma ve sportmence davranma hususlarında önemli bir görev yüklenmiş bulunmaktadır. Kulüpler, alt yapılarında ve açtıkları yaz spor okullarında, spor ahlakı konusunda, eğitici programlar uygulamak suretiyle, genç sporcularda centilmenlik duygusu harekete geçirilebilir. Bu sayede sporcular karşılaşma esnasında hem takım arkadaşlarıyla ve rakip takım oyuncularıyla dostça, kurallar çerçevesinde dürüst yani fair play'e yakışır oyun sergilemeyi hem de dış etkenlerden mümkün olduğunca az etkilenmeyi öğrenebilirler.

Yazar notu

Bu çalışma, Zeynep Bengü EFE'nin "Okullararası yarışmalara katılan 1. ve 2. kademe ilköğretim öğrencilerinin fair play davranışlarını sergileme sıklıkları" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilerek 9. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi'ne (3-5 Kasım 2006, Muğla) sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

Kaynaklar

- Ateşoğlu, M. (1974). *Sporda erdemlilik fair play*. Ankara: GSGM.
- Dusek, J. B. (1987). *Adolescent development and behavior*. New Jersey: Printice-Hall.
- Erdoğan, F. (2002). *İlköğretim II. kademe öğrencilerinde sosyal becerilerin sosyo-ekonomik düzey, cinsiyet ve yaş ile ilişkisi* (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ergun, M., Ergezer, B., Çevik, İ. & Özdaş, A. (1999). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Lenk, H. & G. A. Pilz. (1989). *Das prinzip fairness*. Osnabrück: Interfrom.
- Orhun, A. (1992, 20-22 Kasım). Fair play okul sporunda bir eğitim ilkesidir. *Spor Bilimleri II. Ulusal Kongresi Bildirileri*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yüksekokulu Yayınları.
- Pilz, G. A. (1995). Zum problem struktureller bedingungen für unfairness: eine empirische analyse. G. Volker, M. Laemmer, (Ed.), *Fairness und fair play (2. Aufl.)*. Sankt Augustin: Academia Verlag.
- Renshaw, P. D. and Brown, P. J. (1993). Loneliness in middle childhood: concurrent and longitudinal predictors. *Child Development*, 64, 1271-1284. doi:10.1111/j.1467-8624.1993.tb04200.x
- Serbin, L. A. (1983). The hidden curriculum. M. Marland, (Ed). *Academic consequens of teacher expectations. Sex differentiation and schooling*. London: Heinemann Educational Books.
- Sevimay, D. (1986). Okul öncesi çağı çocukların motor performanslarının incelenmesi. (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Sezen, G., Yıldırım, İ. (2003, 10-11 Ekim). Profesyonel ve amatör futbolcuların fair play anlayışları. İ. Yıldırım, P. Doğan, E. E. Erturan, (Eds.). *Beden Eğitimi ve Sporda Sosyal Alanlar Kongresi. Bildiriler Kitabı* içinde (13-20). Ankara: Sim Matbaacılık.
- Yapan, H. T. (1992). *Beden eğitimi dersinde ahlaki eğitim* (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, İ. (2004). Fair play: Kapsamı, Türkiye'deki görünümü ve geliştirme perspektifleri. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 9(4), 1-15.
- Yıldırım, İ. (2005). Fair play eğitiminde beden eğitiminin rolü. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 10(1), 1-14.
- Yıldırım, İ., Yetim, A. ve Şenel, Ö. (1996). Farklı cinsiyetteki lise öğrencilerinin beden eğitimi dersinden beklentileri. *Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1), 52-57.